

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KIBRIS'TA TOPRAK MÜZAKERELERİ VE TARAFLARIN ÇÖZÜM KRİTERLERİ (1974-1990)*

TERRITORIAL NEGOTIATIONS IN CYPRUS AND THE CRITERIA OF THE PARTIES FOR RESOLUTION (1974-1990)

Soyalp TAMÇELİK**

Öz

Bu araştırmada, Kıbrıs'taki müzakerelerde *toprak* konusunun gelişim safhaları incelenmiştir. Bundan hareketle araştırmanın temel amacı, Kıbrıs'ta taraflar arasında cereyan eden görüşmelerde *toprak düzenlemelerinin* ve buna dayalı *kriterlerin* ne olduğunu göstermektir.

Toprak düzenlemeleri, adadaki toplumların üzerinde hassasiyetle durduğu bir konudur. Rumların görüşüne göre ne kadar çok Rum evlerine geri dönerse veya Türkler ne kadar çok toprak verirse, kurulması düşünülen Türk Federe Devletine yerleştirilecek Rum nüfusu o denli az olacak ve göçmenler sorununun hâlli de o nispette kolaylaşacaktır.

Aslında bu görüş meseleyi basit bir pazarlık mantığına indirgeyen ve *toprak* konusuyla *anayasa* konusunun birbirinden ayrı parametrelere dayandığını göz ardı eden bir yaklaşımın sonucudur. Onun içindir ki ada Türklerinin elinde bulunan *toprakla nüfus oranı* arasında bir bağlantı kurmak ve toprağın fazlasını pazarlık konusu olarak ortaya koymak ciddi bir stratejik hatadır. Aslında bu konuyu *müzakere tekniği* açısından değerlendirmek gerekecektir. Çünkü *müzakere tekniği* açısından verilen toprak bir daha geri alınamayacağı ortadadır. Ama anayasa metni üzerinde varılan uzlaşma kâğıt üzerinde kalırsa yapılabilecek bir şey yoktur. Bu yüzden her iki konuyu kendi mantığı içinde çözmek en doğru yöntem olacaktır. Oysa şimdiye kadar hazırlanan *Gali* ve *Annan plânlarının* ana düşüncesi bu yönetime binaen hazırlanmamıştır. Hâl böyle olunca denklemin bir yanında *toprak*, diğer yanında da *anayasa* konusu konmuştur.

Esasında 1974-1990 yılları arasında Kıbrıs meselesinin toprak düzenlemelerine ait konuların belirli kıstaslara göre şekillendiği görülmüştür. Bu kriterleri beş ana başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi 1977 ve 1979 kriterleri, ikincisi *güvenlik mülahazaları*, üçüncüsü *demografik unsur*, dördüncüsü *ekonomik yeterlilik* ve beşincisi *mülkiyettir*.

Bu gerçekten hareketle araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı arşiv belgelerine göre Kıbrıs'taki toplumların *mülkiyet oranları* incelenmiştir. İkinci ve son bölümde ise Kıbrıs'ta toprak müzakereleriyle ilgili *görüşmeler*, *taviz alanları*, *düzenleme kriterleri* ve buna göre Türklerle Rumların *tutum analizleri* değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Egemenlik, Toprak, Gali Planı, Annan Planı.

Abstract

In this research, the stages of development of the issue of territory during the negotiations in Cyprus have been addressed. In this context, the main purpose of this research is to display what the territorial regulations and the criteria in relation to this are in the talks held between the sides in Cyprus.

* 1990'dan sonraki dönem, ayrı bir çalışma konusu olarak değerlendirilecektir.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Territorial regulations are an issue which the communities on the island sensitively put emphasis on. According to the perspective of the Greeks, the more Greeks return to their homes or the more Turks give territory, the population of the Greeks to be located in the prospective Turkish Federated State will be that much low and the resolution of the issue of migrants will become that much easier.

Essentially, this view is the result of an approach which reduces the matter to a simple logic of bargaining and ignores the fact that the issues of territory and constitution are based on separate parameters. Therefore, relating territory to population ratio and bringing forth excess territory as a subject of bargain is a very serious strategic mistake. This issue should actually be evaluated from the aspect of negotiation technique, because it is clear that territory given from the aspect of negotiation technique will not be able to be taken back. However, if the negotiation reached on the text of the constitution remains only on paper, nothing will be able to be done. For this reason, the most correct method would be to resolve both issues within its own rationality. Yet, the main idea of the Gali and Annan plans prepared until now has not been organized according to this method. Under these circumstances, territory has been placed on the one side of the equation while the issue of constitution has been placed on the other.

In essence, it has been seen that the issues related to territorial regulations of the Cyprus issue during 1974-1990 were shaped according to certain criteria. It is possible to arrange these criteria under five main headings. The first is the criteria of 1977 and 1979, the second is security considerations, the third is the demographic factor, the fourth is economic self-sufficiency and the fifth is ownership.

Based on this fact, the research consists of two main sections. In the first section, ownership ratios of the communities in Cyprus based on Ottoman archival documents has been examined. In the second and final section, the talks, areas of compromise, criteria of regulation, and in relation to this, the analyses of approach of the Turkish and Greek Cypriots have been evaluated.

Keywords: Cyprus, Sovereignty, Land, Gali Plan, Annan Plan.

Giriş

Her uluslararası meselede olduğu gibi Kıbrıs meselesinde de kendine has özellikler vardır. Bunların en önemlisi *toprak* meselesidir; ancak adada yapılacak *toprak düzenlemeleri*, tarafların sadece kendi toplumsal dinamiğiyle ilgili olduğundan bu yönü ile uluslararası bir nitelik taşımamaktadır.

Özellikle Rumların iddiasına göre Kıbrıslı Türklerin hukukî olarak kendilerine ait herhangi bir toprak parçası yoktur (Beratlı, 1991:119). Hatta Türklerin üzerinde yaşadıkları topraklar 1974 sonrasında *de facto* olarak oluşturulmuş '*işgal topraklarıdır*'. Dolayısıyla müzakere sürecinde Kıbrıslı Türklerin mevcut egemenlik sınırlarının hiçbir değerinin olmadığını iddia etmektedirler.

Hâl böyle olunca egemenlik sınırlarının çizimini güçleştiren pek çok sorunla karşılaşmıştır. Çünkü bu sorun, bir bakıma *özel* ve bir bakıma da *tüzel mülkiyet*¹ sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu konu, meseleden etkilenen kişilerin *özel mülkiyetinin* ne olacağını veya yeni sistemde *kurucu devletlerin* egemenlik sınırlarının nasıl belirleneceğini göstermesi açısından taraflar arasında ciddi bir tartışma konusu olmuştur.

Gerçi bu tartışma konusu, Kıbrıslı Türklerin haklarını kısmen ortadan kaldıracak olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki bu konu, 1974'ten itibaren tarafların iç dinamikleri gereği en çetrefilli konu olarak gündemin ilk sıralarını korumuştur.

Her şeyden önce 1974 sonrasında Kıbrıs'ta ortaya çıkan '*de facto*' durum, toprak müzakereleri için tek başına bir veri olarak kabul edilmemektedir. Zira bugünkü koşullarda özellikle uluslararası kamuoyunda bunu kabul edecek herhangi bir hukukî veya politik güç yoktur. Dolayısıyla Kıbrıs'ta '*de facto*' duruma hukukîlik kazandırmak veya bu durumu '*de jure*' hâline getirmek Ancak savaş sonrası yapılabilecek bir anlaşmayla mümkün olabilecektir. Bunun için de gerekli olan başlıca husus her iki tarafın tatmin edilmesinden geçmektedir; ancak bu

¹ Bu durum, kurucu devletlerin egemenlik sınırları açısından değerlendirilmiştir.

konu *tazminat* yolu ile mi olacağı, *mübadele* yoluyla mı gerçekleşeceği, yoksa *takas* yoluyla mı halledileceği bilinmemekle birlikte meselenin esası bu noktada kilitlendiği ortadadır.

Aslında hangi çözüm yöntemi uygulanırsa uygulansın Kıbrıs'ta toprakla ilgili kaygılar '*de jure*' duruma gelmekle giderilebileceği aşikârdır. Gerçi bu konuyla ilgili olarak birtakım anlaşmalar da imzalanmamış değildir. Özellikle iki bölgelilik ve Kıbrıslı Türklerin kendilerine ait bir toprak parçası üzerinde yaşaması gibi hususlar, Viyana'da *Denktaş-Klerides* arasında yapılan *görüşmelerde*, *Denktaş-Makarios Antlaşması'nın* (1977) 2. maddesinde, *Denktaş-Kiprianu Antlaşması'nın* (1979) 2. ve 4. maddelerinde, BM'nin 29 *Mart Belgesi'nin* (1989) giriş bölümünün 1., 2. ve 5. maddelerinde yer almaktadır.

Günümüzde ise bu verilerden hareketle Kıbrıs'ta toprak meselesine hukukîlik kazandırmak temel şart olmuştur; ancak bu şart *güvenliğin* egemenliğin mutlak şartı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Kıbrıs'ta taraflar arasında çizilecek hududun Rum toplumu açısından "*azamî*" (Tülümen, 1998: 240) ölçüde olmanın yanı sıra ekonominin ve savunmanın da gereksinimlerine cevap verecek nitelikte olması şarttır. Buna istinaden Türk tarafının savunduğu kriterlere göre bu ölçünün '*azamî*' olmasının ötesinde kendi sınırları içinde mutlak egemenliğin uygulanabileceği bir anayasal koruma sağlanmalıdır.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince konu daha çok *rasyonalist* bir bakış açısıyla ele alınmıştır; ancak bu araştırmada, esas itibarıyla *süreç analizine* dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'ta *toprak müzakerelerinin* önemi tarafların *tutum analizleri*, *çözüm kriterleri*, bununla ilgili *kavramları* ve *tartışma kriterlerinin esasları*, özellikle de toplumlararası *çatışmanın ana unsurları* ve *iç siyasal algılamaları* daha iyi görülecektir.

1. Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Kıbrıs'taki Toplumların Mülkiyet Oranları:

Kıbrıs meselesi, üzerinde sadece yaşayan toplumları değil içinde bulunduğu bölgeyi hatta uluslararası sistemi de etkileyen bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle çok boyutlu olması açısından incelemeye değer bir mesele olan Kıbrıs meselesi toprak düzenlemeleriyle ve bununla ilgili yapılan müzakerelerle yeni bir boyut kazanmıştır.

Esasında Kıbrıs meselesinin bugün itibarıyla geldiği aşamada temel sorunu, adadaki gerçeklerin tam ve doğru bir şekilde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Aslında adadaki *toprak* ve *mülkiyeti* konusu, belgelere ve bilimsel gerçeklere göre değerlendirilemediği içindir ki, taraflar arasında uzlaşmazlığa ve toplumsal çatışmanın ana kaynağı olmaya devam etmiştir.

Gerçi bu konuyla ilgili olarak yapılan birtakım araştırmalar olsa da adadaki arazilerin mülkiyeti konusunda en kapsamlı araştırma Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda bulunan temettuât ve nüfus defterleri ile KKTC Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü'nde bulunan vakfiyeler üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylece bu araştırmayla Kıbrıs meselesinin bir alt birimi olan ve taraflar arasında müzakere konusu olan *toprak* konusunun daha iyi anlaşılabilmesi düşünülmektedir. Kaldı ki bu konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda belgelerin orijinallerine ulaşılmış ve bunlar arasında mukayese yapılarak birtakım yeni tespitlere varılmıştır.

Aslında bu konuyla ilgili olarak arşiv belgelerinin önemi çok büyüktür. Çünkü bu belgeler, günümüzde yapılan müzakerelerin seyrini ve tarafların pozisyonunu belirleyecek niteliktedir.

Özellikle Rumların Kıbrıs meselesinin kalıcı ve gerçekçi bir çözüme kavuşturulması için ada toplumlarına ait arazi miktarlarının belirlenmesini istemektedirler. Aslında buna dair istekler orijinal belgeler çerçevesinde irdelendiği zaman Kıbrıs meselesinin daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi mümkün olabilecektir.

Tarihî verilere bakıldığı zaman %35'e varan nüfusu olan ve %50'lere yakın araziye ve iş yerine sahip bulunan Kıbrıslı Türklerin adadaki varlığının orijinal belgesi niteliğindeki kayıtlar, *Hicri 1246-1248* (1831-1833) tarihleri arasında tanzim edilen *Kıbrıs Nüfus ve Temettuât Defterleridir*. Dolayısıyla bu defterleri meselenin anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için yeterli ve etkin kaynaklar olarak görülebilirler.

Aslında Kıbrıs'a ait arazi kayıtları, fetihten hemen sonra kurulan ve günümüze kadar gelen vakıflarla ilgili bilgileri ihtiva eden dört *Temettuât Defteri* bulunmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde Kıbrıs'ın Müslim ve gayri Müslim halklarının mal varlıklarını tespit etmek ve bunlarla ilgili değerlendirmeler yapmak için *Hicri 1246-1248* (1831-1833) tarihli *Temettuât Defterlerinden* istifade edilecektir.

Her şeyden önce *temettuât* kelimesi, kişinin kazancına uygun olarak devlete verdiği vergi manasına gelmektedir (Pakalın, 1983: 453). Buna istinaden *temettu'* vergisinin düzenli olarak toplanabilmesi için gerekli olan bilgilerin yazıldığı deftere de *Temettuât Defteri* adı verilmektedir (Pakalın, 1983: 454). Bu türden defterleri tutma görevi de *muhassıllara*² verilmiştir.

Bu yönüyle *Temettuât Defterleri* şehir, kaza, kasaba, nahiye, köy, mezra, çiftlik ve benzeri bütün yerleşim birimlerinde yaşayan Müslim ve gayri Müslim ahalinin tasarruflarında bulunan ev, ahır, samanlık, dükkân, tarla, bağ, bahçe, vs. gibi gayrimenkullerin, bütün cins ve evsafaiki hayvan ve ağaçların, yetiştirmiş oldukları ziraat ürünlerinin cins, miktar ve değerlerinin teker teker yazılmasıyla oluşturulmuştur (Pakalın, 1983: 453-456).

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı Arşivi'nde Kıbrıs'a ait bulunan ve incelenen dört adet *Temettuât Defteri*, *Hicri 1246-1248* (1831-1833) tarihlerinde kayda alındığı tespit edilmiştir. Bundan hareketle Kıbrıs'a ait *Temettuât Defterleri*'nde her köydeki veya her mahalledeki şahsın mal varlığı tek tek ve titiz bir şekilde tespit edilmiş ve bunlar daha sonra köy ve mahalle başlığı altında yeniden birleştirilerek toplu bir sayıya ulaşıldığı görülmüştür. Ayrıca birbirine benzer olan ve defterde her biri ayrı ayrı yazılmış olan tarla, arsa, harman, frahti, çiftlik, havlı, duhan tarlası ve hâsıllık bir başlık altında toplanmıştır. Buna benzer şekilde bağ bahçe ayrı, değirmen, dolap, havuz ve kuyu farklı, limon ve portakal ağaçları da bir başka kısımda toplanışlardır. Bunun dışında ayva, elma, armut ve nar ağaçları da bir başka başlık altında yazılmışlardır (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 20).

Temettuât Defterinin ilki *16152 numaralı* olup, 316 sahifeden oluşmaktadır. Bu defterde *Değirmenlik*, *Dağ*, *Omorfo*, *Magosa*, *Karpas* ve *Lefkoşa* kazalarıyla bu bölgeye bağlı köylerin tahrir kayıtları bulunmaktadır. İkinci defter *16153 numaralı* olup, 428 sahifeden müteşekkildir. Bu defterde *Tuzla*, *Mesarya* ve *Girne*'nin kaza merkezleri ile köylerine ait sayımlar mevcuttur. Üçüncü defter *16154 numaralıdır* ve 310 sahifeden mürekkeptir. Bu defterde *Leymosun*, *Piskobu*, *Gilan* ve *Evdim* kaza merkezleri ile köylerine ait sayımların kayıtlı olduğu görülmüştür. En son defter ise *16155 numaralı* olup, 313 sahifeden oluşmaktadır. Bu defter ise *Baf*, *Kukla*, *Hırsofu* ve *Lefke* kaza merkezleri ile köylerinde yapılan *temettu* sayımlarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Aslında *Temettuât Defterleri*'nde Kıbrıs'ta sayımı yapılan yerlerin ziraat yapılabilen arazileri, bu arazilerin ne kadarının ekilebildiği, ne tür ürünler yetiştirildiği, yerleşim şekilleri, ahalinin meslek ve refah seviyesi oldukça açık bir şekilde belirtilmiştir. Ayrıca arazilerin büyüklüklerine veya küçüklüklerine göre de bir sınıflandırma yapılmıştır.

Gerçi Kıbrıs'a ait *Temettuât Defterleri* toplu olarak incelendiği zaman nüfusun daha çok *Tuzla*, *Mesarya*, *Baf* ve *Hırsofu* taraflarında yoğunluk kazandığı tabii olarak ticaretin de bu bölgelerde geliştiği görülmüştür.³ Bu bölgelerin arazi durumları incelediği zaman Kıbrıs'ın en verimli topraklarıyla en fazla gelir getiren ürünlerin bu bölgelerde yoğunluk kazandığı tespit edilmiştir. Ayrıca ticaretin *Tuzla* ve *Leymosun* bölgelerinde daha aktif olduğu görülmüştür.

² Tanzimat'tan önce vergi tahsildarı olan kişiye verilen addır. Muhassıllar, özellikle kaymakam ve müdür derecesinde olan bir memurlardır. Bunun için bkz... Devellioğlu, 1983: 1008.

³ Bu bilgiler, *16152*, *16153*, *16154* ve *16155 numaralı Temettuât Defterlerinin* incelenmesinden sonra değerlendirilmiştir.

Aynı zamanda Kıbrıs'ta hayvancılığın genellikle dağlık bölgelerde yapıldığı, koyun ve keçinin dağlık köylerde daha çok görüldüğü, buna karşın diğer bölgelere göre *Hırsofu*, *Baf* ve *Evdim*'deki mandıraların sayısı daha çok olduğu tespit edilmiştir.⁴

Aslında Kıbrıs'ın *Nüfus ve Temettuât Defterleri* ile *vakfiyelerin* değerlendirilmesinden sonra şu sonuca varılmıştır. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Kıbrıs adasının nüfusu 45.365 kişidir. Nüfus sayımında yalnız erkek nüfus esas alındığından bu rakam erkek nüfusun toplamını göstermektedir. 45.365 kişiden 29.780'i gayri Müslim, 15.585'i de Müslüman olduğu tespit edilmiştir. Buna göre genel nüfus içerisinde gayri Müslimlerin sahip olduğu oranı % 65.6, Müslümanların oranı ise % 34.4 olduğu görülmüştür (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 20).

Ayrıca Kıbrıs'taki Müslüman ve gayri Müslim nüfusun kazalara göre dağılımına bakılacak olursa Müslümanların çoğunlukla Lefkoşa, *Hırsofu*, *Evdim* ve Piskobu'da yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Lefkoşa'nın genel nüfusu 5.775 kişi olup Müslümanların sayısı 3.511, gayri Müslimlerininki ise 2.264 kişidir. Lefkoşa'daki Müslüman nüfusun oranı, Lefkoşa'nın genel toplamının %60.8'ini, gayri Müslimlerininki ise % 39.2'lik kısmını oluşturmaktadır (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 23). Hâl böyle olunca bu bölgelerdeki Türk emlakı Rumlarınkine göre nispeten daha fazladır.

Hırsofu'nun toplam nüfusu 2.302 olup Müslümanların sayısı 1.108, oranı ise %48, gayri Müslimlerin sayısı 1.194, oranı ise %52'dir. Gayri Müslimlerin yoğunlukta bulunduğu kazaların başında ise *Dağ* ve *Değirmenlik* gelmektedir. *Dağ* kazasında gayri Müslimlerin sahip olduğu oran, toplam nüfus içerisinde %84.4, *Değirmenlik* kazasında ise %81.4'tür (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 24). Dolayısıyla bu bölgelerdeki Rum emlakı Türklere göre daha fazla olması doğaldır.

Limasol, *Omorfo*, *Gilan*, *Girne*, *Magosa* ve *Lefke*'de Müslümanların genel toplam içerisindeki oranı ise yaklaşık 1/4 nispetindedir (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 24). Hâl böyle olunca Rum emlakının nispeti Türklerinkine göre çok daha fazla olması normal karşılanmalıdır.

Kıbrıs'ın en merkezi ve en büyük kazası olan Lefkoşa'da Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı mahalleler *Arabahmedpaşa*, *Ayasofya* ve *Ömeriye* mahalleleridir. Buna karşın gayri Müslimlerin yaşadığı mahalleler ise *Aya Fanoromoni*, *Baş* (Tribyodi) ve *Aya Andoni* mahallelerinde yaşamaktadırlar; ancak Lefkoşa'da Müslümanlarla gayri Müslimlerin yaşadığı yerleşim birimlerinin, genel manada ayrı ayrı mahallelerden oluştuğu görülmüştür (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 24). Ne var ki diğer kazaların bazı mahallelerinde Müslümanlarla gayri Müslimler bir arada yaşamaktadırlar. Oysa ki Lefkoşa'nın merkezinde ayrı mahallelerde yaşadıkları tespit edilmiştir.⁵

Aslında Kıbrıs'ta *Temettuât Defterleri* ile bunları tamamlayan *vakfiye kayıtları* değerlendirildiği zaman *arazinin* yarıya yakınının Müslümanların elinde olduğu görülmüştür. Ne var ki Kıbrıs genelinde bulunan 21.182 adet hanenin 6.931'inin Müslümanlara, 14.251'i ise gayri Müslimlere ait olduğu ortaya çıkmıştır (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 24). Gerçi Müslümanların elindeki hane sayısının oranı %33'tür ki, bu oranın bile azımsanacak bir rakam olmadığı görülmüştür.

Kıbrıs'ta bulunan dükkân, han, hamam, kahvehane, fırın vb. iş yerlerinin toplam sayısı ise 969'dur; ancak bunların 676 adedi Müslümanlara, 293 adedi de gayri Müslimlere aittir. Bundan da anlaşılmaktadır ki Müslümanların işlettiği mekân sayısının oranı %70'e kadar ulaşmıştır (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 24). Tarla, arsa, çiftlik, bağ, bahçe, mezra, harman vb. şeylere bakıldığı zaman ise Müslümanların nüfusuna oranla daha fazla *araziye* sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Müslümanların sahip olduğu tarla, arsa, çiftlik vb. şeylerin oranı %42, gayri Müslimlerin ise % 58'dir (Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, 2000: 25).

⁴ Bu bilgiler, 16152, 16153, 16154 ve 16155 numaralı *Temettuât Defterlerinin* incelenmesinden sonra değerlendirilmiştir.

⁵ Kıbrıs'ta yerleşim birimlerinin yoğunluğuyla ilgili olarak bkz... Tamçelik, 2008a: 209-256.

Aslında adadaki *vakfiyelerin* mal varlığı da düşünülecek olursa Kıbrıslı Türklerin sahip olduğu *mal varlığı*⁶ hiç de azımsanacak düzeyde olmadığı ortadadır.

2. Kıbrıs'ta Toprak Müzakereleriyle İlgili Gelişmeler (1954-1990):

1954 yılında Rum tarafı Kıbrıs sorununu BM'ye götürerek, uluslararası bir nitelik kazandırmıştır. Böylece adanın siyasî konumunu değiştirmeye çalışmışlardır. Bu sırada adada tarımla geçinen Kıbrıslı Türkler işlenebilir toprakların sadece %33'üne (Özgüç, 1975: 7) sahiptiler; ancak Rumların iddiasına göre bu oran doğru değildir. Çünkü Rumlara göre 1957 istatistikî rakamlarına ve 1960 nüfus sayımına binaen devlet veya kamu arazileri hariç 5.058.414 dönümlük özel arazinin %82.9'u Rumlara, %17.1'lik oranın ise Türklere ait olduğunu iddia etmektedirler.⁷ Rumların tasarrufunda bulunan arazinin parasal değeri ise %86.8'ken, Türklerinki %13.8'dir.⁸ 3.246.111 dönümlük işlenebilen araziden ise sadece %20'si⁹ Türklerin malıdır.

Türklerle Rumların devlet idaresinde anlaşamadıkları için ortaya krizin başladığı 1963 öncesi istatistik rakamlarına göre tarım ve hayvancılık üretiminde Türklerin katkısı yalnızca %13'tür.¹⁰ Rumlarınki ise %87 düzeyindedir. Özellikle 1963'ten 1967'ye kadar geçen dönemde kesin rakamlar olmamakla birlikte Türklerin göçmen durumuna düşmesi ve binlerce Türk'ün gettolarla yaşaması yüzünden bu oranın daha da düştüğü bilinmektedir (Statistical Abstract 1992, 1994: 4). Örneğin 1962 yılında Türklerin ada endüstrisine katkısı %6.1 iken, Rumlarınki ise %93.9 idi. Bu rakam 1970 yılında Türkler için %4'e kadar düşmüş, Rumlarınki ise %95.2'ye¹¹ kadar yükselmiştir. Dolayısıyla Türklerin adanın genel ekonomisindeki yeri, İngiliz dönemden bile geriye gittiği görülmüştür. Durum bu merkezde olunca Türklere ait birçok *emlak*, ya el değiştirmiş ya da tefecilere ipotek verilmiştir.

Aslında Türklerin ada ekonomisine katma değer üretmemesinin pek çok sebebi vardır. Özellikle 1963 yılı istatistiklerine göre Türkler ada ticaretinin %3'ünü kontrol ederken, Rumlar ise %97'sini¹² kontrol ederek hakim unsur olarak ortaya çıkmışlardır. Hükümete ödenen gelir vergisine bakıldığında Rumların %91.9 oranında, Türklerin ise %8.1 oranında katkı sağladığı görülmüştür. Bundan hareketle Kıbrıslı Türklerin o zamanki koşullar içinde ayrı bir ekonomik ünite kurmanın ne kadar zor olacağı ve bunun gerçekleşmesi hâlinde ne kadar çok sorunla karşılaşacağı göz önüne alınırsa yeni mülkiyet edinmenin ne kadar zor olacağı anlaşılacaktır. Zira mülk edinme ekonomik koşullarla doğru orantılı olduğu bilinmektedir.

⁶ 16152-16155 numaralı *Temettuat Defterlerine* göre Kıbrıs'ın Müslim ve gayri Müslim halkının ada genelindeki toplam mal varlığı ve yüzdelikleri şu şekildedir: 20.972 adet hanenin 6.138'i Müslimlere (%29) 14.834'ü de gayri Müslimlere (%71), 514 adet dükkânın 164'ü Müslimlere (%32) 14.834'ü de gayri Müslimlere (%68), 12 adet hamamın 10'u Müslimlere (%83) 2'i de gayri Müslimlere (%17), 650 adet sırahanenin 33'ü Müslimlere (%5) 618'i de gayri Müslimlere (%95), 494 adet mandıranın 275'i Müslimlere (%56) 275'i de gayri Müslimlere (%44), 509.402 dönüm tarla, arsa, harman, frahti, havlı, çiftlik, duhan, hâsılığın 193.190'ı Müslimlere (%38) 316.212'si de gayri Müslimlere (%62), 47.326 dönüm bağ ve bahçenin 6.007'si Müslimlere (%13) 41.319'u da gayri Müslimlere (%87), 1.131 adet değirmen, dolap, havuz ve kuyunun 368'i Müslimlere (%32) 763'ü de gayri Müslimlere (%68), 1.131 adet değirmen, dolap, havuz ve kuyunun 368'i Müslimlere (%32) 763'ü de gayri Müslimlere (%68), 38 adet ahır, samanlık ve develiğin 30'u Müslimlere (%79) 8'i de gayri Müslimlere (%21), 22 dönüm kamışlık ve kavaklığın 1.5'i Müslimlere (%7) 20.5'i de gayri Müslimlere (%93), 9.25 dönüm ceviz ağacının 3.25'i Müslimlere (%35) 6'sı da gayri Müslimlere (%65), 4.200 dönüm dut ağacının 862'si Müslimlere (%21) 3338'i de gayri Müslimlere (%79), 125 dönüm fındık ağacının 125'i gayri Müslimlere (%100), 11.25 dönüm harup ağacının 0.25'i Müslimlere (%2) 11'i de gayri Müslimlere (%98), 136 dönüm zeytin ağacının 49'u Müslimlere (%36) 87'i de gayri Müslimlere (%64), 22 dönüm incir ağacının 3.5'i Müslimlere (%16) 18.5'i de gayri Müslimlere (%84), 6 dönüm badem ağacının 1'i Müslimlere (%17) 5'i de gayri Müslimlere (%83) ve 103.75 dönüm limon ve portakal ağacının 50.75'i Müslimlere (%49) 53'ü de gayri Müslimlere (%51) aittir.

⁷ Korgeneral Yeoryios Denizis'in 1974'te "*Orduyu Aydınlatma Konuşması*" adı altında yaptığı metinden alınmıştır. Bunun için bkz... Korgeneral Yeoryios Denizis, "*Orduyu Aydınlatma Konuşması*", Soyalp Tamçelik'in Özel Arşivi, Lefkoşa, 1974, s. 4.

⁸ Bunun için bkz... Adı geçen belge (a.g.b.), s. 4.

⁹ Bunun için bkz... a.g.b., s. 4.

¹⁰ Bunun için bkz... a.g.b., s. 4.

¹¹ Bunun için bkz... a.g.b., s. 4.

¹² Bunun için bkz... a.g.b., s. 4.

Özellikle 1963'te ortaya çıkan belediyeler sorunu, bu durumu daha da zorlaştırmıştır. Çünkü 1960'ta Anayasa görüşmeleri sırasında belediyelerle ilgili sınırlar belirlenirken, Rumlar bu sınırların çizilmesinde ciddi güçlükler çıkarmışlardır.

Aslında Türk belediyelerine ait sınırların çizilmesi, Kıbrıslı Rumlar için Türklere bırakılan toprak anlamına gelmektedir (Gönlübol, 1996: 375). Bu durumu engellemek için Rum bakanlar, çoğunluk kararı ile Türk belediyelerini ada sathındaki genel ve ortak yönetim konuları arasına almışlardır. Bu durumun kanunlara aykırı olduğunu ileri süren Türklere *Anayasa Mahkemesi'*ne başvurmuşlardır. *Anayasa Mahkemesi* ise Türk toplumunun bu isteğini haklı bulmuş ve yürütmenin durdurulmasını istemiştir. Rum liderliği ise *Yüksek Mahkeme'nin* kararını uygulamamıştır. Bunun üzerine tarafsız olan Anayasa Mahkemesi Başkanı *Fosthoff'u* istifa etmek zorunda kalmıştır. Zaten bu olaydan hemen sonra da toplumlararası çatışmalar başlamıştır.

Aslında bu tutum, adada irili ufaklı bulunan Türk bölgelerinde güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır (Tamçelik, 2008a: 229-233). Kaldı ki bu bölgelerin bir kısmı Rumlar tarafından işgal edilmiş veya Türk malları yağma edilmiştir (Yavuzalp, 1996: 176). Fakat bu durum 1974 yılında tamamen değişmiştir.

Rumlara göre Kıbrıs Barış Harekâtı, adanın ekonomisinde ciddi değişime yol açmıştır. Özellikle iyi-kötü var olan ekonomik denge bu sayede bozulmuştur. Pek tabii ki bu dengeye binaen mülkiyet rejimi de tamamen değişmiştir. Özellikle Barış Harekâtı'ndan hemen sonra narenciye bahçelerinin %80'i, buğday tarlalarının yaklaşık %65'i, endüstrinin tesislerinin yaklaşık %45'i ve turizm işletmelerinin yaklaşık %65'i Kıbrıslı Türklerin eline geçmiştir (Denker, 2001: 73). İlk defa olarak bu kadar büyük kayıplara uğrayan Kıbrıslı Rumlar birçok mallarını kaybederek Kıbrıslı Türkler gibi göçmen durumuna düşmüşleridir. Bu yüzden Rumlar, maddî zararlarının milyar dolar (Statistical Abstract 1992, 1994: 4) düzeyinde olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle Mağosa'da turizm bölgesi olarak ün salan Maraş bölgesindeki birçok otel kapatılarak mühürlenmiştir. Buradaki mülkiyet hakları bugün bile ciddi bir tartışma konusu olarak tarafların önünde bulunmaktadır.

Kıbrıslı Türkler ise Rumların bu değerlendirmesine karşın çıkmışlar ve bulunacak çözümün nihaî *bölünme* olduğunu ifade etmişlerdir. Zira Türk toplumunun mülkiyet kayıplarının 1963 yılında beri süregeldiğini iddia ederek, ancak bu şekilde mahsuplaşılabileceğini belirtmişlerdir. Zaten bölünmenin 1963'ten bu yana '*de facto*' olarak var olduğunu belirten Türkler, bu durumu yasallaştırmanın yollarını arayarak mülkiyet ve toprak sorununu çözmeye çalışmışlardır.

Gerçi adadaki belirsizlik devam ediyor olsa da Kıbrıs'ın *bölünmüşlüğü*,¹³ bulunacak bir çözüme kadar devam edeceği tahmin edilmektedir (Groom, 1986: 129). Aslında görünen odur ki Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar gerçekçi ve yaşayabilir bir barış için acı dolu tavizleri vermek istememektedirler. Dolayısıyla bu durumda yapılacak en iyi şey "*anlaşmayla boşanmayı*" (Heraclides, 2002: 286) sağlamak olmalıdır. Böylece adada daha güvenli sınırlar oluşabileceği düşünülmektedir. Esasında Rumlar varılacak bir anlaşmayla adanın bölünmesini istemedikleri için bu tür önerilerden hep kaçmışlardır; ancak Rumlar ilk kez olarak 8 Nisan 1976¹⁴ tarihinde

¹³ Bu konu ile ilgili Denктаş, ilginç bir anısını anlatmaktadır. Buna göre Denктаş, BM Sarayı'nda Klerides ile görüştüğü bir sırada ona yeni bir plân sunmuştur. Lakin Klerides, Denктаş'ın sunduğu bu plânı kabul etmemiştir. Bunun üzerine:

Klerides: - "*Ben bunu resmen alamam dedim sana...*"

Denктаş: - "*Pekâlâ kardeşim o zaman gayri resmî al.*"

Bunun üzerine Denктаş, kâğıdı Klerides'in kucacağına atmışsa da Klerides, bunu alıp masanın üzerine koymuştur. Fakat sonunda Denктаş, zorla Klerides'in eline kâğıdı tutuşturmuştur. Bu plâna göre Limnidi-Lefke'den başlayıp, Lefkoşa'nın Türk kesiminden geçip Mağosa'nın Türk bölgesini içine alarak, şehrin limanında biten bir hatla ada ikiye bölünmüştür. Gerçi bu hattın, Kıbrıs'ın %34'üne tekabül ettiği anlaşılmaktadır.

Ancak Klerides: - "*Çok daha geniş otonomi verelim, iç işlerde daha serbest yetki tanıyalım; ancak bunu benden isteme. Kıbrıs'ı elimle ikiye bölemem*" dedi. Bunun için bkz... Birand, 1975: 254.

¹⁴ "Toplumlararası Görüşmelerde Maraş", Kıbrıs Gazetesi – Özel Maraş Eki, 18 Haziran 1993, No: 125, s. 10.

toprak konusunda önerilerde bulunmuşlardır. BM Özel Temsilcisi aracılığıyla ve 5. Viyana toplantısında varılan mutabakat gereğince Rumlar hazırladıkları öneri paketini Türk tarafına sunmuşlardır. Bu öneriye göre Rumlar, Türklere %20 düzeyinde toprak bırakmışlar ve buna karşın Maraş, Güzelyurt, Yeni İskele, Geçitkale, Boğaziçi ve Mağosa körfezi arasındaki bölgenin tamamı Rum idaresine verilmesini istemişlerdir.¹⁵

Ardından BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde yapılan muhtelif görüşmelerde toprak konusunda her iki taraf da birbirine önerilerde bulunmuşlardır.

Bundan hareketle Türk tarafı, siyasal olarak *eşitliğe* ve toprak mevzusunda *iki bölgeliliğe* dayalı yeni bir federal devletin kurulmasına ilişkin önerisini 1977'de Rumlara sunmuştur (Necatigil, 1986: 72). Rumlar ise aynı yıl içerisinde birçok yetkilerle donatılmış *merkezî hükümetin* kurulmasını öngören öneri paketini hazırlamışlardır. Rum tarafı bu önerilere binaen sunduğu haritada adanın %20'sinin (Necatigil, 1986: 72) Kıbrıslı Türklerin kontrolünde bulunmasına resmen rıza göstermişlerdir.

Bununla birlikte Türk müzakerecilerinden *Ümit Süleyman Onan* ile Rum sözcüsü *Tassos Papadopoulos*'un 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirilen topluluklararası görüşmelerin altıncı oturumunda Rumlar ilk defa olarak *toprak bölüşümüyle* ilgili öneriler sunmuşlardır (Cerrahoğlu, 1998: 53). Bu önerilere göre Kıbrıs Türk ve Rum yönetimleri, iki ayrı *bölge* ve *harita* üzerinde gösterilmişlerdir (Oberling, 1988: 166). Özellikle *'iki toplumlu'* federal bir cumhuriyetin, *'iki kesimli'* olmasını kabul eden Rum yönetimi, bunu ifade ederken *'iki bölge'* terimini kullanmayı özen göstermişlerdir (Oberling, 1988: 166). Hiç kuşku yoktur ki bu özen adanın *taksim* edilmek istenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Aslında Rum önerilerinin tümü, Kıbrıs Türk bölgesinde ortaya çıkabilecek ayrı bir ekonomik yapı veya siyasal ünitenin tam olarak gelişmesini önlemeye yöneliktir. Dolayısıyla Rumların çözüm önerileri özellikle kuzeyde *'ekonomik değer'* (Olgun, 1992: 17) taşıyan bölgelerin ele geçirilmesi veya Kıbrıslı Türklerin stratejik açıdan sıkıntıya düşmesi olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu husus, önemli bir konu olarak her zaman için gündemini korumaktadır. Zira toprak düzenlemeleri ile ilgili konu yalnız bugün değil, yıllarca önce Viyana'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in nezaretinde yapılan ikili görüşmelerde de gündemin en önemli maddesi olarak ortaya çıkmıştır.

Bunun üzerine Denктаş yeni bir öneride bulunmuş ve kısa bir süre sonra Denктаş-Makarios zirvesinin yapılmasına neden olmuştur. 27 Ocak 1977 tarihinde yapılan bu zirve toplantısına müteakip ikinci bir zirve toplantısı daha takip etmiştir.¹⁶ İkinci zirveye Genel Sekreter Kurt Waldheim da katılmış ve her iki toplum lideri arasında 4 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır (Armaoğlu, 1989: 816; Yolak, 1989: 53). İmzalanan bu anlaşmaya göre iki temel unsur vardır.

Buna göre toprak konusu, her iki toplumun ekonomik bakımdan *'yaşayabilirliği'* ve *'güvenliği'* ile sıkı sıkıya bağlı olduğu tespit edilmiştir. Aslında Denктаş ve Makarios arasında yapılan toplantıda *'ekonomik yeterlilik'* ya da *'verimlilik'* (Yolak, 1989: 148; Cerrahoğlu, 1998: 53; Kanlı, 2002: 2) kriterlerinin yanı sıra *'mülkiyet'* (Olgun, 1992: 17) konusunun da görüşülmesine karar verilmiştir.

Bir başka deyişle Makarios, 1977'de yapılan Makarios-Denктаş-Waldheim zirve toplantısından sonra *iki kesimlilik* (bi-zonality)¹⁷ ilkesini resmen kabul ettiğini açıklamıştır. Aslında *iki kesimlilik* ilkesi Makarios hayatta iken kabul edilmiş değildir. Zira Tasos Papadopoulos'un görüşmeci olarak bulunduğu bir sırada Türklere %20 oranında toprak teklif edilerek kabul edildiği bilinmektedir. Lakin o zamanlar *iki kesimliliği* tarif edebilmek için *iki*

¹⁵ Adı geçen gazete (a.g.g.), s. 10.

¹⁶ Bu toplantı, 12 Şubat 1977 tarihinde yapılmıştır.

¹⁷ "Klerides ve İki Kesimlilik", Alithia Gazetesi, 20 Ekim 1983, No: 923, s. 1; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 20 Ekim 1983, s. 1; "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993, s. 1.

bölgeli federasyon (bi-regional/diberiferiaki)¹⁸ ifadesi kullanılmıştır. Oysa böyle bir ifade ne anayasa ne de siyaset sözlüğünde vardır. Ayrıca Rum Ulusal Konsey'in tutanaklarından anlaşıldığına göre Makarios'un *çok bölgeli* bir çözümle *iki kesimli* bir çözüm arasında tercih yapmak gerekirse "*iki kesimli bir çözümün*"¹⁹ daha iyi olacağı görüşü ağırlık kazanmıştır ki, bu görüş, ciddi bir değişimin ilk parçası olarak değerlendirilmelidir. Kaldı ki bu durumu Klerides de doğrulamıştır.²⁰

1978 yılı Mayıs ayında ise ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne sunulan bir raporda, Kıbrıs'ta *iki bölgeli* bir federasyon kurulması²¹ ve Türk tarafının elinde bulundurduğu toprağın 1974 verilerinden daha az olması gerektiğini kararlaştırmıştır.²² Ama ortaya konun kriterlere göre bu rakamın, "*makul büyüklükte*"²³ olması da esasa bağlanmıştır (Sönmezoğlu, 1995: 118). Hatta Kissinger bazı arazilerin iadesi hususunda Türk tarafından kesin bir işaret almadan, Yunan hükümetinin "*iki bölgelilik ilkesini kabul edemeyeceğini*" (Tülümen, 1998: 163) belirtmiş ve "*her bir tarafın sahip olacağı toprağın, nüfus oranına göre şekillenmesini*"²⁴ önermiştir.

Daha sonra Kıbrıs Türk lideri Denктаş ile Kıbrıs Rum lideri Kyprianu 19 Mayıs 1979'da bir araya gelerek toplumlararası görüşmelere egemen olacak temel prensipleri bir anlaşma ile belirlemiştir (Armaoğlu, 1989: 816-817). 10 maddelik bu anlaşmaya göre toplumlararası görüşmeler BM'nin gözetimi altında 15 Haziran 1979 tarihinde ve Lefkoşa'da başlayacaktır. Lakin bu görüşmeler 1977 *Denктаş-Makarios Anlaşması* ile BM'nin Kıbrıs'ta ilgili kararları çerçevesinde yürütülecektir. Gerçi bu görüşmelerde *toprak* ve *anayasal* meseleler ele alınmış olsa da *Maraş*'ın (SİSAV, 1990: 50) iskâna açılmasıyla ilgili konulara öncelik verilememiştir. Hâlbuki Ecevit hükümeti 1978 Temmuz'unda Kıbrıs konusunda mühim bir taviz vererek toplumlararası görüşmelerin başlaması halinde, statü hakkının saklı kalmak kaydıyla Maraş bölgesine 35.000 Rum göçmenin gelebileceğini ve bu bölgede geçici bir idare kurabileceğini açıklamıştır (Armaoğlu, 1989: 816-817); ancak görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca müzakerelere son verilmiştir. Böylece bu süreç 1982 yılına kadar ağır aksak sürüp gitmiştir.

Ne var ki bu zaman zarfına kadar yapılan müzakerelerde toprak düzenlemeleriyle ilgili olarak belirli kıstasların ortaya çıktığı görülmüştür. Aslında bu kriterler, aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

1. 1977 ve 1979 kriterleri,
2. Güvenlik mülahazaları
3. Demografik unsur²⁵
4. Ekonomik yeterlilik
5. Toprak mülkiyeti

¹⁸ a.g.g., s. 1; a.g.b., s. 1; a.g.b., s. 1.

¹⁹ a.g.g., s. 1; a.g.b., s. 1; a.g.b., s. 1.

²⁰ Bu konuyla ilgili olarak daha kapsamlı bilgi için bkz... Kızılyürek, 2007.

²¹ "Administration Policy for The Eastern Mediterranean", Department of State, Bureau of Public Affairs, Current Policy No: 18, May 1978; "Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus", Department of State Bulletin, May 1978, s. 34.

²² a.g.b.; a.g.b., s. 34.

²³ a.g.b.; a.g.b., s. 34.

²⁴ "Kissinger'in Klerides'e Söyledikleri", Fileleftheros Gazetesi, 17 Haziran 1978, No: 3021, s. 1; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 17 Haziran 1978, s. 1; "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993, s. 1, 3; "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, No: 336, s. 3; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 1 Temmuz 1989, s. 2-4.

²⁵ "Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Dosya: Taslak Öneriler, Tarih: 1989; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 5.

Gerçi bu kriterler, her iki tarafça kabul edilmişse de bunlara yükledikleri anlamlar birbirinden çok farklıdır. Özellikle *demografik yoğunluk*²⁶ ve *mülkiyet hakları* taraflar arasında ciddi bir tartışma konusu olmuştur.

Özellikle Rumlar, Kıbrıslı Türklerin belirli kurumlara eşit katılımını asla kabul etmeyeceklerini hatta Türklerin %25'lik hak tanınmasının bile doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Rum liderliğine göre Türkler; ancak nüfus oranlarına göre, yani %18'den²⁷ fazla hak tanınmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yüzden kuzeyde Türk yönetimine bırakılacak bölgenin; ancak %18 ile sınırlı kalmasını istemişlerdir. Ayrıca *toprak* konusu çözümünü kavuşmadıkça *anayasa*²⁸ konusunun halledilmesinin imkânsız olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte toprak düzenlemeleriyle konu çözüme kavuşmadan önce anayasanın yürürlüğe²⁹ girmesinin mantıklı olamayacağını da ifade etmişlerdir.

Kaldı ki toprak konusunda %20 oranındaki bir bölümün Türklere verilmesi için herhangi bir anlaşma olmadığını Makarios tarafından federal bir sistem içerisinde '*seyahat*' ve '*yerleşme*'³⁰ olması kaydıyla toprağın sadece %20'sinin Türklere verilebileceğini önermişlerdir. Buna karşın Kıbrıslı Türkler toprak konusunda sadece *sınırlı düzenlemelerin*³¹ yapılabileceğini belirtmişlerdir. Çünkü Kıbrıslı Türkler, yapılan diplomatik temaslarda toprak konusunda yapılacak herhangi bir tavizin '*istismar*'³² edilebileceğini ve bunun bulunacak barışa katkı sağlamayacağını düşünmektedirler.

Bu sırada ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi Galen Stone'un da ifade ettiği gibi Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulunabilmesi için her iki tarafın da karşılıklı taviz vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bir başka deyişle Türk tarafı *toprak*³³ konusunda Rum tarafı da *anayasa*³⁴ hususunda taviz vermesi istenmiştir.

²⁶ "12 Şubat 1977 Denктаş-Makarios Anlaşması", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: 1977 Anlaşması, Tarih: 1977; "Klerides'in Yeni Demeci", Alithia Gazetesi, 1 Temmuz 1989, No: 336, s. 2-4; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 1 Temmuz 1989, s. 2-4; "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993; Gönübol, 1996: 578; A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, s. 3.

²⁷ "%50 Teorisi", Eleftheri Kipros Gazetesi, 21 Mart 1981, No: 47, s. 3; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 21 Mart 1981, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 3.

²⁸ "Yuannides: Toprak Sorununun Çözülmeden Anayasa Konusu Çözülmez", Proyni Gazetesi, 21 Mart 1981, No: 66, s. 2; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 21 Mart 1981, s. 2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 1.

²⁹ a.g.b., s. 2; a.g.b., s. 2; a.g.b.; a.g.b., s. 1.

³⁰ "Makarios ile Denктаş, Toprak İçin %20'de Anlaşmıştı", Mesimvrini Gazetesi, 8 Mayıs 1981, No: 103, s. 2; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 8 Mayıs 1981, s. 2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 2.

³¹ "%50 Teorisi", Eleftheri Kipros Gazetesi, 21 Mart 1981, No: 47, s. 3; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 21 Mart 1981, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 3.

³² "Görüşmelerde Toprak Konusu Gündemde", Fileleftheros Gazetesi, 21 Mart 1981, No: 57, s. 3; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 21 Mart 1981, s. 3; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 3.

³³ "ABD, Karşılıklı Tavizlerle Çözüme Gidilmesini Öneriyor", Fileleftheros Gazetesi, 12 Mayıs 1981, No: 106, s. 1; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 12 Mayıs 1981, s. 1; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler", Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981, s. 1.

³⁴ a.g.g., s. 1; a.g.b., s. 1; a.g.b.; a.g.b., s. 1.

Bunun üzerine Kıbrıs Türk tarafı, Waldheim'ın açıklamaları doğrultusunda 5 Ağustos 1981 tarihinde yapıcı ve kapsamlı bir barış önerisi sunmuştur. Böylece Türk tarafı bu öneriyle birlikte ilk defa olarak *toprak* konusunda taviz vermiştir. Aslında konuyla ilgili olarak altı müstakil bölge ve BM'nin kontrolündeki tampon bölgenin tümünü kapsayan tavizler bugüne kadar verilmiş tavizlerin en büyüğü olarak değerlendirilmiştir (Cerrahoğlu, 1998: 64); ancak bu teklifle toprak konusunda sadece %2.6'lık (The Almanac of Cyprus 1992, 1991: 47) bir yerin verilebileceği ve 31.000 (Alasya, 1987: 64; Armaoğlu, 1989: 817) Rum göçmenin yerlerine geri dönebileceği belirtilmiştir. Ne var ki Rum yönetimi bu teklifi reddetmiştir. Buna göre Türklerin taviz verebileceği bölgeler şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Kokkina Burnu, Limaitis Bölgesi,
2. Lefke'nin Kserovun köyler dâhil batısı,
3. Lefkoşa ve Lefke yolunun yarısında yer alan Avlona köyü ve çevresi,
4. Lurucina ve Pire köyleriyle, Lefkoşa-Larnaka karayolunun bölgeden geçen kısmı da dahil olmak üzere Luricina burnu.
5. Ahna, Akhiritia, Kalopsida, Kondrea, Kuklia, Lisi, Makrasika, Pergamos ve Türkiye'den gelen göçmenlerden oluşan köyler de dahil olmak üzere İngiliz müstakil üssü Dikelya, kuzeyinde hilâl şeklinde büyük bir bölge,
6. Mağosa'nın güneyinde (Maraş ve Derinye dahil) Maraş bölgesinin büyük bir kısmı olmak üzere ve Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin tamamı, verilen tavizleri kapsamaktadır (Cerrahoğlu, 1998: 63).

Toprak konusunda Türk tarafı verdiği bu taviz karşısında içinde "*Kıbrıs Türk toplumunun eşit kurucu ortaklık statüsünün korunacağı*" (Cerrahoğlu, 1998: 63) iki toplumlu ve iki kesimli Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını istemiştir. Aslında bunun içinde '*dönüşümlü başkanlık*' (Cerrahoğlu, 1998: 63) sistemi de vardır. Gerçi bu sistemde '*dönüşümlü başkanlık*' olsa da Kıbrıslı Türklerin esas isteği merkezî yönetimin sahip olacağı yetkilerin federe devletlerin yetkileriyle çatışmamasıdır.

Bu tekliften hemen sonra taraflar, 25 Kasım 1982 tarihinde toprak düzenlemeleriyle ilgili esastan müzakerelere başlamışlardır. Lakin BM Genel Kurulu'nun 13 Mayıs 1983 tarihinde aldığı kararla müzakere ortamı gerginleşmiş, hatta kopma noktasına gelmiştir. Bunun üzerine Genel Sekreter Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum liderlerine bir teklifte bulunarak tarafların *diyaloğu artırıcı* (Armaoğlu, 1983: 9) eylemlerde bulunmasını önermiştir. Özellikle toplumlarası müzakerelerdeki momentum eksikliği Genel Sekreteri 8 Ağustos 1983 tarihinde yeni bir girişimde bulunmasına yol açmıştır. Aslında bu girişimin esası Özel Temsilcisi marifetiyle Genel Sekreterin görüşmelere yeni bir hız kazandırmak ve buna yönelik bazı "*sondağ çalışmalarını*" (SİSAV, 1990: 42) yapmaktır. Bu belgede yasama yürütme ve toprak konularında alternatifler öne sürülmüştür (SİSAV, 1990: 42). Ardından tarafların görüşleri 15 Eylül 1983 tarihine kadar BM Genel Sekreteri'ne verilmesi istenmiştir. Bundan hareketle Cuellar'ın ilettiği ve tarafların kabul etmesini istediği görüşler şu şekildedir:

1. Güney eyaletinin toprağı Kıbrıs'ın %77'sini, Kuzey eyaletinin toprağı ise %23'ünü veya
2. Güney eyaletinin toprağı Kıbrıs'ın %70'ini, Kuzey eyaletinin toprağı ise %30'unu kapsayacaktır (SİSAV, 1990: 43).

Görülebileceği üzere Genel Sekreter, toprak konusunda birkaç alternatif ileri sürmüştür. Bu alternatiflerin Türk tarafını ilgilendiren en önemli kısmı *toprak* ile *anayasal haklar* arasında ters orantılı bir sistem kurmasıdır. Buna göre Türklere %23 toprak bırakılırsa, toplum olarak merkezî hükümet organlarında temsil oranı %40; %30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezî hükümetteki temsil oranı %30 olacaktır (Armaoğlu, 1983: 9). Yani bu teklife göre Türklere en

çok %30 oranında toprak bırakılırken anayasal haklardan da daha az istifade edebilecektir (Armaoğlu, 1991: 279). Hâlbuki bugünkü koşullarda KKTC'nin elindeki topraklar adanın %36.4'üne tekabül etmektedir.

Bunun üzerine Genel Sekreter Cuellar 6-7 Ağustos 1984 tarihinde '*Çalışma Konuları*' adı altında yeni bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Türklerin 1981 yılında sunduğu toprak önerileri esas alınmış ve buna istinaden Maraş, Yeşilirmak ve Akıncılar Rumlara bırakılarak sınır boylarında yine Rumların lehine düzenlemeler yapılmıştır.³⁵ Özellikle dolaylı görüşmelerin üçüncü turunda hazırlanan ve taraflarca kabul edilen ön anlaşma taslağında ise şu kriterler bulunmaktadır: Her şeyden önce tarafların egemenliğinde kalacak toprak oranının belirlenmesi iki bölgeye birbirinden ayıracak izafî sınırın saptanması ve Rum göçmenlerin kaçta kaçının geri döneceğinin tespit edilmesi istenmiştir.³⁶

Bunun üzerine 17 Ocak 1985 tarihli belgenin hazırlanması için 6 Ağustos 1984 tarihinde Viyana'da müzakereler başlatılmıştır. Gerçi başlatılan bu süreç, Lefkoşa'da ve 12 Aralık 1984 tarihinde sona ermiştir.

Viyana'daki görüşmeler sırasında BM Genel Sekreteri aşağıda belirtilen üç hususun ayrılmaz bir bütün olduğunu belirtmiş ve tarafları bu konulara daha çok zaman ayırmalarını tavsiye etmiştir. Aslında Genel Sekreterin dikkat çektiği konulardan birisi, değiştirilemeyecek olan ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde oluşturulan siyasi içerikli *Güven Arttırıcı Önlemler* (GAÖ) paketinin teşkilidir. İkincisi, adadaki iki toplumun siyasi eşitliğini ülkenin bütünlüğünü ve işlevsel sorumluluğunu dikkate alacak federal bir hükümetin kurulmasıdır. Üçüncü ise toprak ayarlamalarının iki taraf arasında yapılmasıyla ilgilidir.³⁷

Bu esaslar çerçevesinde hazırlanan ve 17 Ocak 1985 tarihinde ilan edilen belgede %29'a (Cerrahoğlu, 1998: 86) varan bir toprak tavizi gündeme gelmiştir. Çünkü Cuellar, '*Anlaşma Taslağı*'nda Türk kesiminin toprak oranını %29 olarak belirtmiştir. Aslında Genel Sekreter, ifade edilen oranı saptarken mümkün olduğunca en üst sayıdaki göçmenin eski yerlerine gönderilmelerine dikkat ederek belirlemiştir.

Bu taslağın hazırlanması üzerine Denктаş Türk tarafının bilgisi ve rızası olmadan yeni bir gündem veya yeni bir ön anlaşma taslağı hazırlanmasına destek veremeyeceğini açıklamıştır. Çünkü Türk tarafı için kendilerinden onay alınmadan böyle bir çalışmanın yapılması kabul edilebilecek bir durum değildir. Ayrıca Denктаş *toprak* konusunda belirleyici faktörün eski yerlerine dönecek göçmenlerin sayısına bağlanmaması gerektiğini savunmaktadır. Aslında Türk tarafının arzuladığı şey 1977'de Makarios'la yapılan ve '*Nüfus Mübadelesi Anlaşması*'nda kabul edilen kriterlerin hayata geçirilmesidir. Özellikle 1977 Anlaşmasında "*her iki kesimin elinde bulundurulacak toprağın verimlilik, mülkiyet oranı ve yaşanabilir olması*" (Cerrahoğlu, 1998: 97) kriterlerine göre saptanması veya en azından göz önünde bulundurulması istenmiştir. Hâl böyle olunca Denктаş *toprak* konusunda sadece bu ilkelerin kabul edileceğini açıklamak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine New York'ta %29 değil, %29 (+) (Tamçelik, 2008b: 709) şeklinde bir öneride bulunduğunu açıklayan Denктаş bu "*sihirli formülün*" (Cerrahoğlu, 1998: 97) şimdiki ortamda geçersiz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Denктаş Kiprianu'dan örnek vererek onun 17 Ocak 1985 tarihinde yapılan zirvede toplantısında '*Ön Anlaşma Taslağı*'nın bütün maddelerine karşı çıktığını ve her şeyin yeniden müzakere edilmesi gerektiğini söyleyerek taslak metni imzalamadığını hatırlatmıştır. Dolayısıyla Türk tarafının da yeni bir anlaşma için yeni bir müzakere sürecine ihtiyaç duyulduğunu belirterek tavrını ortaya koymaya çalışmıştır (Cerrahoğlu, 1998: 98).

Ne var ki Sovyetler Birliği'nin teşebbüsü bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter harekete geçme ihtiyacı hissetmiş ve 29 Mart

³⁵ "Çalışma Konuları", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Dosya: BM Önerileri-Çalışma Konuları, Tarih: 6 Ağustos 1984.

³⁶ a.g.b.

³⁷ Bununla ilgili olarak bkz... "Güven Arttırıcı Önlemler", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Önerileri-Güven Arttırıcı Önlemler Paketi, Tarih: 17 Ocak 1985; SİSAV, 1990: 45.

1986 günü Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum temsilcilerine yeni bir anlaşma taslağı sunmuştur (Tamçelik, 2008b: 695).

Genel Sekreter'in 29 Mart 1986 tarihinde sunduğı belgede Kıbrıs'ta 'iki bölgeliliğı' ifade eden bir harita olduğunu, bu haritada sınırların çizilmesi gerektiğini, Türk tarafının 5 Ağustos 1981 tarihinde Rum tarafına verdiği belgeye ve taraflar arasında mutabık kalınan kriterlere göre bunun olabileceğini belirtmesi dikkat çekicidir. Buna göre Lefkoşa-Maraş arasındaki bölge düz bir çizgi hâline getirileceğı ve Güney Kıbrıs'a uzanan Akıncılar, Beyarmudu, İncirli ve Köprülü (Armaoğlu, 1991: 286) köylerinin, batıda zaten Türk topraklarından kopuk bulunan ve bir cep şeklinde olan Erenköy'ün Rumlara bırakılacağı kararlaştırılmıştır.

Gerçi *Ön Çerçeve Anlaşması* olarak 29 Mart 1986 tarihinde hazırlanan bu belgede Türk yönetimine bırakılacak toprağın ve taraflar arasında belirlenecek sınırın, %29'dan (Denker, 2001: 70) daha az olması plânlanmıştır.

Bunun üzerine Kiprianu 20 Nisan 1986 tarihinde BM'ye itirazî bir mektup yazmıştır. Kiprianu mektubunda genel olarak Rum görüşlerini ifade etmişse de nüfusun yalnızca %18'ini oluşturan Kıbrıslı Türklerin ada topraklarının %36.5'ini "işgal" (Cerrahoğlu, 1998: 100) etmesinin adaletsizlik olduğuna dikkat çekmiştir.

Bunun üzerine Türk tarafı 21 ve 27 Nisan 1986 tarihinde yazdığı iki mektupla Genel Sekreter'in ortaya koyduğu 'Çerçeve Anlaşma' tasarısını bir bütün olarak kabul ettiğini açıklamıştır. Böylece Kıbrıslı Türkler, sunulan taslakla, kendi kontrolündeki toprakların 'azaltılabileceğini' (Rizvi, 1998: 31) kabul etmiş oldu. Buna karşın Yunanistan'ın BM Başdelegesi Mihail Duntas Kıbrıslı Rumların vereceğı tavizlerin bir bedeli olarak kendilerine bırakılacak toprak oranının %63'ten %70'e³⁸ çıkarıldığını iddia etmenin pek de doğru bir yaklaşım olmadığını belirtmiştir. Çünkü elde edilecek %70 oranındaki toprağın Kıbrıs'ın egemen toprağının artırılması yönünde yapılmış bir işlem olmayacağını hatta bunu gerçekleşmesi halinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemen güç olmaktan çıkacağını ifade etmiştir. Gerçi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılması *egemenlik* kavramının şekil değiştirmesiyle ilgili olacağı çok açıktır. Böylece aralarında sınır çizgisi bulunan Türklerle Rumların, Kıbrıs'ın ortak egemenliğine eşit ve aynı düzeyde iştirak edecekleri bir sistem kurulacaktır. Esasında bu sınırın pek de bir anlamı yoktur. Çünkü Türklerle Rumlara ait bölgenin herhangi bir yerinde yıkıcı bir olay olduğunda Türk veya Yunan ordusu yine müdahale edebilecektir. Bunun başlıca sebebi, Kıbrıs'ta kurulacak yeni rejimin Türkiye'nin ve Yunanistan'ın garantisi altında olmasından kaynaklanmaktadır. Ne var ki Rumlar kurulacak yeni sistemin vesayet altında olmasını istememektedirler. Bu yüzden BM'nin çözüm önerilerini tamamen reddetmişlerdir.

Aslında BM nezaretinde yapılan toplumlararası görüşmelerden hemen sonra Denктаş, bir dizi öneride bulunmuştur. Denктаş 24 Ağustos ve 22 Kasım 1988 ile 9 Ocak ve 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerde ortaya koyduğu önerilere göre "her toplumun yönetimi altındaki toprak, Kıbrıs Türk toplumunun güvenlik sorunlarını, federal devletin iki bölgelilik karakterini ve 1977 tarihli *İlkeler Anlaşması'nın 2. maddesinde kayıtlı diğer kriterleri*" (SİSAV, 1990: 48; Cerrahoğlu, 1998: 124) dikkate alarak tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine Rum tarafı karşı atağa geçerek kendi görüşlerini ifade eden yeni belgeyi 30 Ocak 1989 tarihinde Türk tarafına sunmuştur.

Bu görüşe göre *toprak ayarlamaları* önemli oranda Rum göçmenin Kıbrıs Rum yönetimi altındaki evlerine dönmelerini mümkün kılacak şekilde ve adil bir biçimde yapılması önerilmiştir (SİSAV, 1990: 51).

Aslında 27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi tarafından *oybirliğiyle* onaylanan ve Denктаş'a sunulan 6 maddelik öneri paketinde,³⁹ toprak konusuna bulunacak çözümün

³⁸ "Rum-Yunan İkिलisinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge", Kuzey Kıbrıs Gazetesi, 5 Ekim 1987, No: 404, s. 7.

³⁹ "Rum Önerilerinin Niteliğı", Simerini Gazetesi, 28 Ocak 1989, No: 951, s. 49; "Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 28 Ocak 1989, s. 49; "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rum Ulusal Konseyi Kararları, Tarih: 1989, s. 49.

esaslı ve Kıbrıs gerçeklerine uygun olması gerektiği ağırlık kazanmıştır. Yani göçmen olan Kıbrıslı Rumların büyük çoğunlu Federal Rum devletine verilecek topraklarda yerleştirilmesi istenmiştir. Aslında bu öneri Makarios-Denktaş anlaşmasında bahsedilen *pratik güçlüklerin* daha kolay aşılmasına yardımcı olacağı düşünülerek önerilmiştir. Bir başka deyişle Rum göçmenlerin Türklerin yönetimi altında kalacak bölgelere dönmeleri gündeme gelmiştir.

Ne var ki Rumlar Cuellar'a sundukları belgeden istenen desteği alamamışlardır. Çünkü Cuellar'a 30 Ocak 1989 tarihinde "*Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri*"⁴⁰ adıyla teslim edilen ve 7 başlık ile 25 sayfadan oluşan öneri paketi, BM'nin muhtelif zamanlarda aldığı kararları ve Genel Sekreterin hazırladığı raporları hiçe saydığı için pek de kale alınmamıştır.

Aslında Türklerin bunu reddetmesinin başlıca sebebi, 1960'ta Kıbrıs'ta iki toplumun kurduğu ortaklık devletinin gerisine götürmesinden kaynaklanmaktadır; ancak Kıbrıslı Rumların üzerinde durduğu konu bu değildir. Onlara göre bir an evvel toprak konusunu çözerek çok sayıdaki Rum göçmenin kendi yönetimlerinde yaşayacağı eski evlerine dönmelerini sağlamaktır.⁴¹ İşte Rum tarafının sunduğu belgenin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Zira *toprak konusu* ile ilgili bölüme kendilerince yeni bir kriter getirmişlerdir.

Özellikle Rumlar tarafından geliştirilmeye çalışılan bu kriter yerleştirilecek göçmen sayısı ile doğrudan alakalıdır. Fakat bu kriter taraflarca kabul edilmiş değildir. Ne var ki bu kriter, göçmenlerin evlerine geri dönüşünü toprak düzenlemelerinin halledilmesine bağlamıştır. Aslında kurulmaya çalışılan bu ilişki asimetric bir ilişki değildir. Çünkü bunun uygulanması her iki unsurun eşzamanlı olarak ele alınmasıyla gerçekleşebilecektir. Bunun için de KKTC'nin egemenlik sınırlarında olan bir kısım toprak da Rumlara devredilebilecektir.

Buna karşın, Mart 1986 belgesinde toprak konusu %29 (+) olarak yer alırken yeni metinde herhangi bir orana yer verilmemiştir. Bu belgede sadece *toprağın genişliği* ile *göçmenlerin geri dönüşü* arasında bir bağlantı kurulmuştur;⁴² ancak yapılması kesin gözü ile bakılan toprak düzenlemelerinde, insanları evlerinden sökmek suretiyle yeniden göçmen durumuna düşüreceği ve bununla ilgili olarak birtakım pratik güçlüklerin olacağı görüşü dikkate alınmamıştır. Hâl böyle olunca *Maraş* öncelikli konu olmaktan çıkmıştır. Gerçi *Maraş*'ın öncelikli bir konu olmadığı BM Genel Sekreteri'nin Ağustos 1988 tarihli "*Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü Konusundaki Görüşmelerin Başlatılmasıyla İlgili Yöntemler*"⁴³ adlı belgede de ifade edilmiştir.

Tarafların karşılıklı önerileriyle nihaî çözüme ulaşamadığını gören BM Genel Sekreteri 26 Şubat 1990 tarihinde yeni bir taslak metin hazırlamıştır. Bu taslağa göre *Kurucu Cumhuriyetlerin* her birinin toprağı ve idarî sınırları federal anayasada tarif edileceği belirtilmiştir. Ayrıca *Kurucu Cumhuriyetlerin* sınırları hiçbir şekilde ihlâl edilmeyeceği ve Kıbrıs'taki İngiliz egemen üs bölgelerinin hâkimiyetinin sona ermesi dışında değiştirilmesi dahi teklif edilemeyeceği kayda alınmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs'taki toprak düzenlemeleri *bölünmez bütünüün bir parçası* olarak 1977-79 Zirve Antlaşmalarında *ekonomiye, yaşayabilirliğe, verimliliğe ve mülkiyete* ilişkin kriterlere göre yapılacağı belirtilmiştir. Gerçi yapılacak toprak ayarlamalarında kişilerin yerlerinden göç ettirilmesi ile ilgili olarak isteksizlik veya pratikten

⁴⁰ "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rumların Çözüm Önerileri, Tarih: 1989.

⁴¹ "Federal cumhuriyetin toprak düzenlemeleri, adilâne bir şekilde yapılmalı ki, Kıbrıs Rum göçmenlerin büyük bir bölümünün Kıbrıs Rum yönetimi idaresindeki evlerine dönmeleri sağlansın. Böyle bir durumda ve Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Türk eyaletinde yaşamayı tercih etmeleri hâlinde, bütün Rum göçmenler, o eyalete dönseler bile, Kıbrıslı Türkler o eyalette çoğunluğu teşkil edebileceklerdir." Bunun için bkz... "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rumların Çözüm Önerileri, Tarih: 1989; Uluç, 1992: 18; Cerrahoğlu, 1998: 222.

⁴² "Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rumların Çözüm Önerileri, Tarih: 1989.

⁴³ "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü Konusundaki Görüşmelerin Başlatılmasıyla İlgili Yöntemler", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1988.

yoksun durumlar da *yönlendirici* olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca toprak düzenlemeleri üzerinde anlaşılan kapsamlı anlaşmanın öteki maddelerinden ayrı düşünülmemek kaydı ile aşamalı olarak uygulanacağı belirtilmiştir. Yine bu taslağa göre iki *Kurucu Cumhuriyet* sistemi yeterli ve etkili bir biçimde garanti edilecek veya birbirinin toprak bütünlüğüne saygılı olması için yeterli ve etkili bir şekilde *teminat* vereceklerdir. Bu yüzden iki *Kurucu Cumhuriyet* kendi topraklarını birbirinin toprak bütünlüğüne karşı kastedecek herhangi bir düşmanca faaliyet ya da eylem için kullanmayacaktır.⁴⁴

Aslında BM Genel Sekreteri 26 Şubat 1990 tarihinde yaptığı bir konuşmada, 25 Temmuz 1989 tarihli '*belge olmayan bölgede*'⁴⁵ yer alan fikir ve önerilerin aynen devam edeceğini ve meselenin hâlli için bu öneriler çerçevesinde çalışılacağını belirtmiştir. Özellikle Genel Sekreter'in toprak ayarlamaları için ortaya koyduğu ilkeleri iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi 1977 *Zirve Anlaşmasına* uygun olacağı, ikincisi ise 1984'te Viyana'da kararlaştırılan '*Çalışma Noktaları*' çerçevesinde şekilleneceği belirtilmiştir.

Böylece bu kriterlere göre üzerinde mutabık kalınacak *toprak ayarlamaları* yapılacak ve *yer değiştirmiş* önemli sayıda Kıbrıslı Rum'un Rum yönetimi altındaki bölgelere dönmeleri sağlanacaktır; ancak bu düzenlemelerle yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Türklerin yeni yerlerine yerleştirilmesine ve onların rehabilite edilmesine öncelik verilecektir.

Buna ek olarak Kıbrıs Rum yönetimine devredilecek bölge geçici düzenlemeler süresince BM'nin idaresi altına korunacaktır. Bir başka deyişle Kıbrıs Rum yönetimine geri verilecek toprağın büyüklüğü ile bir yandan bu bölgeye geri dönebilecek yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların sayısı diğer yandan Kıbrıs Türk yönetimi altındaki Federe Devlette ikâmet edebilecek Kıbrıslı Rumların sayısına ilişkin tavan arasında bir bağlantı olduğu ilk kez kabul edilmiş oldu.

Aslında toprak ayarlamaları konusu, Kıbrıs Rum yönetiminin üzerinde önemle durduğu bir konudur. Kıbrıs Rum yönetimi görüşüne göre müstakbel Kıbrıs Rum Federe Devleti hudutları içindeki evlerine ne kadar çok Rum yerleştirilirse diğer bir deyişle Kıbrıslı Türkler ne kadar çok toprağı Rum yönetimine devrederse müstakbel Türk Federe **Devleti'ne** yerleştirilecek Rum adedi de o ölçüde azalacak ve göçmenler sorununun hâlli de o nispette kolaylaşacaktır. Zaten toprak ayarlamalarının yapılması gerektiğini Kıbrıslı Türkler de ilke olarak kabul ettiklerinden bu durumun bir beis yaratacağına inanmamaktadırlar. Nitekim Türk yetkililer Genel Sekreterin 29 Mart 1986 tarihli önerisinde toprak ayarlamaları ile ilgili olarak '*Kıbrıs Türk Eyaleti*' veya '*Kıbrıs Türk Federe Devleti*' ifadelerine pek de itiraz etmedikleri bilinmektedir. Buna mukabil Türkler her topluma ait toprağı belirlerken Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini Federal Devletin *iki bölgelilik* karakterini ve 1977 *Makarios-Denktaş Zirve Anlaşması'nın* ikinci maddesinde kayıtlı kriterlerini özellikle de *ekonomik hayatıyeti*, *toplumsal verimliliği* ve *arazinin mülkiyeti* ile ilgili durumları dikkate alarak tespit edilmesini istemişlerdir. Aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin ileri sürdüğü diğer bir konu da yerlerinden edinilmiş kişilerin tekrardan göç etmelerine neden olacak düzenlemelerin yapılmamasını istemedikleri görülmüştür.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Türklerin daha önce kabul etmiş olduğu 1977 Denktaş-Makarios Anlaşması'nın 2. maddesine ve kendisinin '*Şahsî Görüşler*' (SİSAV, 1990: 65) olarak bilinen Ağustos 1984 tarihindeki Viyana'da yaptığı öneriye⁴⁶ atıfta bulunarak Kıbrıs Türk tarafının endişelerini kısmen olsa da tatmin etmiştir; ancak *toprak düzenlemeleri* ile evlerine dönecek *göçmenler* arasında bir bağlantı kurulması ve yerlerinden edilmiş Türk göçmenlerin

⁴⁴ Bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz... "1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri", KKTC Cumhurbaşkanı Arşivi, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 1990.

⁴⁵ '*Non-paper*' de denilmektedir.

⁴⁶ Bu öneriye göre Maraş'ın BM kontrolünde Rumlara iadesi, Lefkoşa uluslararası havaalanının BM himayesinde trafiğe açılması, Kıbrıs Rum yönetiminin Kıbrıs meselesini her vesile ile uluslararası forumlara götürmemesi, buna karşın Kıbrıslı Türklerin KKTC'nin tanınması ile ilgili gayretlerinin durdurulması ve her iki tarafın 1977-79 Zirve Anlaşmalarının yeniden teyit edilmesi istenmiştir. Bunun için bkz... SİSAV, 1990: 65.

yeniden yer değiştirmeye tâbi tutulacak olması (SİSAV, 1990: 69), Kıbrıslı Türkler için bu paketin reddedilmesine neden olmuştur.

Kıbrıslı Türklerin bu tepkisine karşın BM Genel Sekreteri Cuellar ise toprak ayarlamalarının 1979 Zirve Anlaşmasındaki maddelere göre yapıldığını belirterek bu tepkinin anlamsız olduğunu ifade etmiştir (SİSAV, 1990: 69). Bundan dolayı toprak konusunda yapılacak düzenlemelerin önemli sayıdaki Rum'un Kıbrıs Rum yönetimi altındaki bölgelere geri dönmesini sağlamak ve bundan etkilenecek Türklerin yeniden yerleştirilmesine öncelik vermek temel amaç olduğunu belirtmiştir. Aslında toprak meselesini çözümlenmeye yönelik bütün düşünceler "her iki toplumun çıkarlarının korunması ve yer değiştirmiş kişilerin sorununu temelden çözümlenecek nitelikte olması"⁴⁷ esas amaç olmuştur.

Gerçi bu göçün, Türk federe devletinin ekonomisine hatta sosyal yapısına olumsuz etki yapacağı kuvvetle muhtemeldir. Fakat BM'nin hazırladığı belgede ortaya çıkması beklenen yüksek meblağın nasıl finanse edileceği ve hangi malî kaynakların kullanılacağı yönünde herhangi bir bilgi yoktur. Metinde bu malî sıkıntıların Türk federe devleti ve Türk vatandaşları tarafından karşılanması açıkça olmasa da belirtilmiştir. Zaten ekonomik olarak zayıf yapıya sahip olan Türk federe devletinin kısa süreli bir göç dalgasını kazasız belasız atlattığını beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Kaldı ki iki Almanya'nın birleşmesinden dolayı güçlü Alman ekonomisinde yaşanan sıkıntılar ve 1991 yılında Rusya'da uygulanan şok 'Terapi Programı'nın (Efegil, 2003: 58) ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik bunalımlar bu düşünceleri destekleyen birer örnek olarak ortada çıkmaktadırlar.

Ne var ki BM Güvenlik Konseyi bütün bu sıkıntıları kale almayarak 12 Mart 1990 tarihinde 649 sayılı kararı kabul etmiştir.⁴⁸ Kıbrıs Rum lideri Vasiliu ise bu kararın kabul edilmesiyle birlikte mevcut toprakların veya statünün korunarak çözüme gidilemeyeceğini açıklamıştır (Cerrahoğlu, 1998: 168). Ayrıca Vasiliu "Rum tarafının toprak ve göçmenlerin geri dönüşü hakkında neden ısrarla öneriler sunmak istediğiyle" (Denktaş, 1991: 6) ilgili olarak verdiği bir cevapta "bu konularla ilgili önerilerin Türkiye'nin gerçekten iyi niyetli olup olmadığı ve bir çözümlü isteyip istemediğini ortaya koyması" (Denktaş, 1991: 6) açısından önem taşıdığını belirtmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki Vasiliu Türkiye'nin iyi niyetini toprağın iade edilmesine bunun oranına veya geriye dönecek Rumların sayısına bağlamıştır.

Fakat bu durum karşısında 'sözde' Girne Belediye Başkanı sıfatı ile Dr. Konstantinos Orogas "bizim evlerimizin veya yerlerimizin kaderi hakkında pazarlık yapmaya hiç kimsenin hakkı olmadığını"⁴⁹ ve buna ilâveten Kiprianu ise "vatan topraklarını yok pahasına satmaya çalışanlardan" (Delicermak, 1997: 21) söz ederek Vasiliu'yu doğrudan suçlamışlardır. Hâlbuki gerek ABD Başkanı Bush, gerekse Amerikan Dışişleri Bakanı Baker özellikle 'toprak konusu' ile 'göçmenlerin geri dönüşü'⁵⁰ konusunda ilerleme kaydedilebilmesi için Türkiye'nin daha çok çaba harcaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Bunun yerine DİŞİ lideri Klerides Kıbrıslı Rumların federal hükümetin güçlü olmasında direndikleri için toprağın %80'inin Rumlara, %20'sinin de Türklere verilebileceğini belirtmiştir.⁵¹ Daha sonra 1984'de Kiprianu ile Denktaş arasında yapılan dolaylı görüşmelerde Türklere %25'in⁵² üzerinde toprak bırakmayı ve federal hükümetin yetkilerinin ise büyük

⁴⁷ "BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını Da İçeren Raporun Tam Metni - 26 Şubat 1990", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Perez De Cuellar'ın Konuşmaları, Tarih: 26 Şubat 1990.

⁴⁸ Bu karar için bkz... "BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1990 Tarih ve 649/1990 Sayılı Kararı", KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, Dosya: BM Güvenlik Konseyi Kararları, Tarih: 12 Mart 1990.

⁴⁹ "Girneli Rumların Tartışmalı Toplantısı", Fileleftheros Gazetesi, 6 Mayıs 1991, No: 7052, s. 1.

⁵⁰ "Vasiliu'nun Radyo Söyleşisi", Fileleftheros Gazetesi, 10 Mayıs 1991, No: 3051, s. 2; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 10 Mayıs 1991, s. 2; "Rum Liderlerinin Demeçleri Vasiliu-4 (1988-1991)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Vasiliu'nun Demeçleri, Tarih: 1992, s. 1.

⁵¹ "Klerides'in Bir Makalesi", Alithia Gazetesi, 21 Temmuz 1991, No: 603, s. 5; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 21 Temmuz 1991, s. 5; "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993, s. 4.

⁵² a.g.g., s. 5; a.g.b., s. 5; a.g.b., s. 4.

ölçüde kısıtlanmasını⁵³ kabul edebileceklerini açıklamışlardır. Hâlbuki Kıbrıslı Rumlar Türk yönetimi altındaki bölgenin nüfusla orantılı olması için gayret gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bundan dolayı Rumlar bugünkü koşullar içinde Türklere adanın %25'inden⁵⁴ daha fazla bir oranda toprak bırakılmasını hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, 2002'de devrede sokulmaya çalışılan Annan Plânı öncesi, hatta ve hatta 1992 öncesi BM çözüm belgelerinin hemen hepsinde başarıya ulaşılamamasının başlıca sebebi tarafların bu konuda gerçekçi yaklaşım çabaları içine olmamasından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki taraflar arasındaki görüş ayrılıkları nihai amaca ulaşmayı engelleyecek nitelikte olduğu da bir gerçektir.

Sonuç

Toprak, insanoğlunun yaratılışından itibaren yaşamıyla özdeşleşmiş ve vazgeçilmesi imkânsız esaslardan birisi olmuştur.

Bundan hareketle Rumlar Kıbrıs meselesini ve buna bağlı *toprak* konusunu ne zaman gündeme getirseler sürekli olarak kendilerini evlerinden ve köylerinden edilmiş mazlum ve mağdur taraf gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Özellikle bu durumun uluslararası kamuoyunda itibar görmediğini söylemek de pek doğru değildir.

Oysa kırk yıldan beri Kıbrıs meselesinde temel insan hakları çiğnenen üretimden, tarımdan ve topraktan kopartılan sadece Rumlar değildirler. Terazinin diğer kefesinde Türkler de vardır.

Özellikle geçim kaynağı önemli ölçüde tarıma ve tarım ekonomisine dayalı Türk halkının 1974 ve 1975 yıllarında Güney'deki verimli topraklarından ayrılıp genel itibarıyla kurak ve verimsiz bölge konumundaki Kuzey'e geçmesinin ana gerekçesi "*yaşama hakkının kutsallığından*"⁵⁵ kaynaklanmaktadır.

Güney'deki mümbit topraklarını bırakıp kuzeye geçen Kıbrıs Türk halkı kuzeyde sahip olduğu toprağın verimliliği ile güneyde bıraktığı toprağın verimliliği mukayese edilecek türden değildir. Bundan da anlaşılıyor ki bırakılan toprakların verimliliği kıyas yapılamayacak kadar değerlidir ve bu farklılık, Güney coğrafyasının lehine bir başka deyişle Rumların menfaatine olduğu ortadadır.⁵⁶

Aslında güneydeki verimli Türk topraklarına yerleşmiş olan Kuzeyli Rumlar, ekonomik olarak daha avantajlı bir konuma geçmişlerdir. Ne var ki konunun hassasiyeti ortaya çıkan sorunun aciliyetini ve daha yoğun tartışma ihtiyacını ortadan kaldırmıştır.⁵⁷ Çünkü yabancı çevreleri bu konuda yanılgıya düşüren ortak bir görüş vardır. Buna göre Türkler toprak konusunda ödün verirlerse Rumlar da anayasa konusunda yumuşarlar ve sorun böylece çözümlenmiş olurdu.⁵⁸ Görüldüğü gibi bu görüş sorunu basit bir pazarlığa indirgeyen ve toprak konusunu anayasa konusunun ayrı ayrı parametrelere dayandığını göz ardı eden bir yaklaşımın sonucudur. Onun için de bu konu içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. Bundan hareketle ada Türklerinin elinde bulunan toprak parçası ile nüfus oranı arasında bir bağlantı kurmak ve fazlasını pazarlık konusu olarak ortaya sürmek ciddi bir stratejik hatasıdır.

⁵³ a.g.g., s. 5; a.g.b., s. 5; a.g.b., s. 4.

⁵⁴ "Klerides'le Söyleşi", Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi, 2 Mayıs 1991, No: 158, s. 2; "Rum Basını Özetleri", Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi, 2 Mayıs 1991, s. 2; "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993, s. 1.

⁵⁵ Bunun için bkz... Delicermak, 1997: 1.

⁵⁶ Özellikle 2004 yılında Annan Plânı için yapılan referandumda Baf, Limasol ve Larnaka bölgelerinden daha çok 'hayır' çıkmasının sebebi bundandır.

⁵⁷ Konunun hassasiyeti için bkz... Klerk, 2001: 1.

⁵⁸ Bu konu için bkz... Soysal, 1995: 64.

Hâlbuki Denктаş ile Makarios arasında 12 Şubat 1977 tarihinde yapılan Zirve toplantısında belirtildiği gibi her toplumun yönetimi altındaki toprağın “yaşayabilirliğinin ekonomik koşulları, verimlilik ve mülkiyet durumu”⁵⁹ açısından tartışmak gerektiği ortadadır.

Temelde tarımla geçinen ve elinde bulundurduğu topraktan daha az toprağa sahip olan bir toplumu “aşırı toprak tutuyor”⁶⁰ diye tavize zorlamak ve tedirgin ederek yeniden göçmen durumuna sokmak aslında doğru bir yaklaşım değildir. Özellikle de güneydeki bağlarından kopup kuzeyin turuncğil bahçelerinde yeni bir tarım kültürüne alışan insanlara “Yeşilirmak, Güzelyurt ve Lefke’yi bırakın Meserya Ovası size yeter de artar bile”⁶¹ demek, tarım ve üretim kültürünü hiç bilmemekle eşdeğerdir.

Aslında bu durum işin üretim arzı ve insanî yönüyle alakalı bir husustur. Ne var ki bu işin bir de müzakere tekniğiyle alakalı bir boyutu vardır. Çünkü müzakere tekniği açısından verilen toprağın bir daha geri alınamayacağı ortadadır. Ama anayasa metni üzerinde varılan uzlaşma kâğıt üzerinde kalabilmektedir. Onun için de her iki konuyu kendi mantığı içinde çözmek en uygun yöntem olacaktır. Bu yüzden “anayasada uzlaşması karşılığında Türkler de toprak vermelidir”⁶² görüşü bir zorunluluk olmadıkça dikkate alınmamalıdır. Oysa şimdiye kadar gerçekleşen hususlar bunun tam tersi yönündedir. Özellikle Batı başkentlerinde ve New York’ta hazırlanan Gali ve Annan plânlarının ana düşüncesi bu minval üzerine şekillenmiştir. Hâl böyle olunca denklemin bir yanında toprak diğer yanında da anayasa vardır. Aslında müzakere tekniği açısından bunların hiçbirisi gerçekçi bir yaklaşım veya kriter değildir.

Bunun için de daha gerçekçi ve daha tutarlı bir yönleme ihtiyaç vardır. Çünkü Kıbrıs meselesinin temelinde karşılıklı güvensizlik yatmaktadır. Onun için de çözümün başlangıç noktası güvensizliğin giderilmesi olmalıdır. Dolayısıyla toprak tavizlerinden önce düşünülmesi gereken husus karşılıklı güven için ortak mekanizmaların kurulup çalıştırılmasıdır. İşte bu tür mekanizmalar kurulup işlemeye başlamadıkça ve karşılıklı iyi niyetin varlığı somut olarak görülmedikçe toprak düzenlemeleriyle ilgili olarak al-ver taktiğinin uygulanması müzakere tekniği açısından doğru bir yaklaşım değildir. Hâl böyle olunca güvenin tesis edilebilmesi için en hassas konuya yani toprak düzenlemelerine öncelik verilmemelidir.

Elbette ki bu mantık, Türk tarafına dayatılmak istenenlerle taban tabana zıttır. Kaldı ki Rumlar toprak tavizlerine ve iskân sorunlarına öncelik verilmesini istemektedirler. Aslında Rum tarafı bunu yapmakla Denктаş-Kiprianu zirvesinde kabul edildiği gibi Kıbrıs’ta muhtelif sorunları halledebilmek için eşzamanlı olarak çözümlemenin ilke olarak kabul edildiğini dikkate almadığını göstermektedir.

Bu çabayı etkisiz kılabilmek için ileri sürülebilecek en tutarlı formül ‘eşitlik temeline dayalı geçici bir ortak yönetimin’⁶³ kurulmasıdır. Zira bu formülle toprak ve anayasa konusunda uzlaşma olabilmesi için güven unsurunun bulunup bulunmadığı veya son zamanlarda sıklıkla dile getirilen iyi niyet sözlerinin gerçek bir temele dayanıp dayanmadığı ortaya çıkacaktır.

Aslında ileriki zamanlarda adada yoğun işbirliği, ticaret ve insan ilişkileri gelişebilecektir. Hatta gelecekte iyi bir yakınlaşma olursa toplumlar yeniden birleşebileceklerdir. En azından bu teorik olarak mümkündür; ancak işin pratik yönü hiç de öyle değildir. Çünkü adada bulunacak bir çözümde karşılıklı anlaşma ile boşanma gerçekleşmezse Kıbrıslı Rumlar için en kötü çözüm gerçekleşmiş olacaktır. Aslında bu çözüm bir yanıyla Kıbrıs Rum devletinin egemenlik sahasını daraltacak diğer yanıyla da Kıbrıs Türk devletine meşruiyet kazandıracaktır.⁶⁴ Dolayısıyla Kıbrıs’ta bulunacak bu tür çözümde bir tarafın kazanması diğer tarafın kaybetmesi halinde kazan-kazan taktiğinin uygulanması mümkün

⁵⁹ Bu konuyla ilgili olarak bkz... Soysal, 1995: 64.

⁶⁰ Bu konuyla ilgili olarak bkz... Soysal, 1981: 18.

⁶¹ Bu konuyla ilgili olarak bkz... Soysal, 1981: 18.

⁶² Bunun için bkz... Soysal, 1995: 65.

⁶³ Bu öneri için bkz... Soysal, 1995: 66.

⁶⁴ Bunun için bkz... Heraclides, 2002: 286.

olmayacaktır. Kaldı ki yakın bir tarihte çözüm ile ilgili çalışmaların başarıya ulaşması da oldukça zordur.

Gerçek şu ki Kıbrıs'ta her iki tarafın önem verdiği ve korumaya çalıştığı başlıca değerler kendi toplumlarının güvenliğini sağlamak, stratejik önemi alan yerleri elinde bulundurmak, din, dil ve etnik bakımdan ayniyet gösteren halkı, kendi hudutları içinde tutmak olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- “%50 Teorisi”, *Eleftheri Kipros Gazetesi*, 21 Mart 1981, No: 47, s. 3.
- “12 Şubat 1977 Denктаş-Makarios Anlaşması”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: 1977 Anlaşması, Tarih: 1977.
- “1990 Yılında Sunulan 27 Sayfalık Türk Önerileri”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 1990.
- 16152 Numaralı Temettuât Defteri, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, H. 1248 (1833).
- 16153 Numaralı Temettuât Defteri, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, H. 1248 (1833).
- 16154 Numaralı Temettuât Defteri, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, H. 1248 (1833).
- 16155 numaralı Temettuât Defteri, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, H. 1248 (1833).
- “ABD, Karşılıklı Tavizlerle Çözüme Gidilmesini Öneriyor”, *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Mayıs 1981, No: 106, s. 1.
- “Administration Policy for The Eastern Mediterranean”, Department of State, Bureau of Public Affairs, Current Policy No: 18, May 1978.
- A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989 (1990). Nicosia: Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus.
- ALASYA, Halil Fikret (1987). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, Ankara: TKAE Yay.
- ARMAOĞLU, Fahir (1983). “Bağımsızlığa Doğru”, *Tercüman Gazetesi*, 14 Ekim 1983, No: 30221, s. 9.
- ARMAOĞLU, Fahir (1989). 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, Ankara: TC İşbankası Yay., 6. Baskı.
- (1991) 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1980-1990, C. II., Ankara: İşbankası Kültür Yayınları.
- BERATLI, Nazım (1991). Kıbrıs'ta Ulusal Sorun, Lefkoşa.
- BİRAND, Mehmet Ali (1975). 30 Sıcak Gün, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- “BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın Güvenlik Konseyi'ne Sunduğu ve New York Zirvesi'nde Yaptığı Açılış Konuşmasını Da İçeren Raporun Tam Metni - 26 Şubat 1990”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Perez De Cuellar'ın Konuşmaları, Tarih: 26 Şubat 1990.
- “BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1990 Tarih ve 649/1990 Sayılı Kararı”, *KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi*, Dosya: BM Güvenlik Konseyi Kararları, Tarih: 12 Mart 1990.
- CERRAHOĞLU, Zehra Yalçınkaya (1998). Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İlke İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- “Çalışma Konuları”, *KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri- Çalışma Konuları, Tarih: 6 Ağustos 1984.
- DELİCEİRMAK, Orbay (1997). “Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996”, Lefkoşa: *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi - Yayınlanmamış Özel Rapor*.
- DENİZİS, Yeoryios (1974). “Orduyu Aydınlatma Konuşması”, Lefkoşa: *Soyalp Tamçelik'in Özel Arşivi*.
- DENKER, M. Sami (2001). Kıbrıs Sorunu - Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı, Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu Yayınları.
- DENKTAŞ, Raif Rauf (1991). Dünü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız, Lefkoşa.
- DEVELLİOĞU, Ferit (1983). Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, İstanbul.
- “Draft Outline of A Comprehensive Settlement in Cyprus, 6 April 1989”, *KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi*, Dosya: Taslak Öneriler, Tarih: 1989.
- EFEĞİL, Ertan (2003). Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- “Europe: Assistance Programs to Greece, Turkey and Cyprus”, *Department of State Bulletin*, May 1978, s. 34.
- “Girneli Rumların Tartışmalı Toplantısı”, *Fileleftheros Gazetesi*, 6 Mayıs 1991, No: 7052, s. 1.
- GÖNLÜBOL, Mehmet (ed.) (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- “Görüşmelerde Toprak Konusu Gündemde”, *Fileleftheros Gazetesi*, 21 Mart 1981, No: 57, s. 3.
- GROOM, A.J. (1986). “Cyprus, Greece and Turkey: A Treadmill for Diplomacy”, John T.A. Koumoulides (ed.), Cyprus in Transition 1960-1985, London: Trigraph, s. 121-133.
- “Güven Artırıcı Önlemler”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri- Güven Artırıcı Önlemler Paketi, Tarih: 17 Ocak 1985.
- HERACLIDES, Alexis (2002). Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KANLI, Yusuf (2002). “Final Round of Cyprus Talks”, *Turkish Daily News*, 5 May 2002, No: 484, s. 1-2.
- “Kıbrıs Rum Basınından Özetler”, *Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 21 Mart 1981.
- “Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981”, *KKTC Milli Eğitim, Spor ve Kültür Bakanlığı Millî Arşivi*, Dosya: Basın Özetleri, Tarih: 1981.
- “Kıbrıs Rum Tarafının Kıbrıs Sorununun Çözümü ve Federal Cumhuriyetin Kurulmasına İlişkin Genel Mahiyetteki Önerileri - 30 Ocak 1989”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rumların Çözüm Önerileri, Tarih: 1989.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler (1990), SİSAV Yayınları, İstanbul: Reyo Matbaacılık.

- "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü Konusundaki Görüşmelerin Başlatılmasıyla İlgili Yöntemler", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: BM Önerileri, Tarih: 1988.
- KIZILYÜREK, Niyazi (2007). Glafkos Klerides – Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- "Kissinger'in Klerides'e Söyledikleri", *Fileleftheros Gazetesi*, 17 Haziran 1978, No: 3021, s. 1.
- "Klerides ve İki Kesimlilik", *Alithia Gazetesi*, 20 Ekim 1983, No: 923, s. 1.
- "Klerides'in Bir Makalesi", *Alithia Gazetesi*, 21 Temmuz 1991, No: 603, s. 5.
- "Klerides'in Yeni Demeci", *Alithia Gazetesi*, 1 Temmuz 1989, No: 336, s. 2-4.
- "Klerides'le Söyleşi", *Eleftheria Dis Gnomis Gazetesi*, 2 Mayıs 1991, No: 158, s. 2.
- KLERK, F.W. De (2001). "Yeni Binyılda Barışı Tehdit Eden Etmenler", *TESEV Formu*, s. 1-8.
- "Makarios ile Denktaş, Toprak İçin %20'de Anlaşmıştı", *Mesimorini Gazetesi*, 8 Mayıs 1981, No: 103, s. 2.
- NECATİGİL, Zaim (1986). "Son 25 Yılda Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler", *BM Örgütü'nün 40. Yıl Dönümü – 24 Ekim 1985*, Ankara: BM Türk Derneği, s. 61-76.
- OBERLING, Pierre (1988). Bellapais'e Giden Yol – (Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü), Çev: Mehmet Erdoğan, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- OLGUN, Aydın (1992). "Güzelyurt Verilemez", *Milliyet Gazetesi*, 16 Ekim 1992, No: 322145, s. 17.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) (2000), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- ÖZGÜÇ, Tahsin (1975), Türk Üniversitelerinin Kıbrıs Sorunu Hakkındaki Görüşü, Ankara.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, 3. Baskı, İstanbul: MEB Basımevi.
- RIZVI, Absar Husain (1998). Cyprus: The Tale of An Island, Islamabad: Pan-Graphic.
- "Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 12 Mayıs 1981, s. 1.
- "Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 21 Mart 1981, s. 2-3.
- "Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 28 Ocak 1989, s. 49.
- "Rum Basın Bülteni", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 8 Mayıs 1981, s. 2.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 1 Temmuz 1989, s. 2-4.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 10 Mayıs 1991, s. 2.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 17 Haziran 1978, s. 1.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 2 Mayıs 1991, s. 2.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 20 Ekim 1983, s. 1.
- "Rum Basını Özetleri", *Türk Ajansı Kıbrıs Arşivi*, 21 Temmuz 1991, s. 5.
- "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Klerides'in Demeçleri, Tarih: 1993.
- "Rum Liderlerinin Demeçleri Vasiliu-4 (1988-1991)", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Vasiliu'nun Demeçleri, Tarih: 1992.
- "Rum Önerilerinin Niteliği", *Simerini Gazetesi*, 28 Ocak 1989, No: 951, s. 49.
- "Rum Ulusal Konseyi Kararları - 1989", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Rum Ulusal Konseyi Kararları, Tarih: 1989.
- "Rum-Yunan İkilisinin Gerçek Niyetlerini Açığa Vuran Bir Belge", *Kuzey Kıbrıs Gazetesi*, 5 Ekim 1987, No: 404, s. 7.
- SOYSAL, Mümtaz (1981). "Pazarlığın Sınırları", *Milliyet Gazetesi*, 17 Haziran 1981, No: 56698, s. 18.
- (1995). Aklını Kıbrıs'la Bozmak, İstanbul: Bilge Yayınevi.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1995). ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980), İstanbul: Der Yayınları.
- Statistical Abstract 1992, Republic of Cyprus (1994). Nicosia: Printing Office of The Republic of Cyprus.
- TAMÇELİK, Soyalp (2008a). "20. Yüzyılda Kıbrıs'taki İç Göç Hareketleri ve Toplumsal Özellikleri", 1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-I (21-23 Kasım 2008), Yayına Hazırlayan: Ulvi Keser, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, s. 209-256.
- (2008b). Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Kararına Göre), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The Almanac of Cyprus 1992 (1993), Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1993.
- "Toplulararası Görüşmelerde Maras", *Kıbrıs Gazetesi – Özel Maras Eki*, 18 Haziran 1993, No: 125, s. 10.
- TÜLÜMEN, Turgut (1998). Hayat Boyu Kıbrıs - Hatıra, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ULUÇ, Doğan. "Denktaş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında", *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No: 56221, s. 18.
- "Vasiliu'nun Radyo Söyleşi", *Fileleftheros Gazetesi*, 10 Mayıs 1991, No: 3051, s. 2.
- YAVUZALP,ERCÜMENT (1996). Liderlerimiz ve Dış Politika – Bir Diplomat Gözü ile, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- YOLAK, Seyit (1989). 1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, Lefkoşa: KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- "Yuannides: Toprak Sorununun Çözülmeden Anayasa Konusu Çözülmez", *Proyni Gazetesi*, 21 Mart 1981, No: 66, s. 2.